

ŐSTÖRTÉNETÜNK

NÉHÁNY FONTOS KÉRDÉSÉRŐL.

ÍRTA

D. RISCHEL ÁGOST.

PEST.

BEIMEL NYOMDÁJA

1846

D. SCHEDEL FERENCHEZ.

ŐSTÖRTÉNETÜNK

NÉHÁNY FONTOS KÉRDÉSÉRŐL.

OLVASTATOTT

A M. ACADEMIA KISGYŰLÉSÉBEN

JÚL. 14. 1845.

Igen tisztelt Tanár Úr! Kívánatához képest ím közlöm Kegyeddel nézetimet Nestor orosz krónikaírónak az ugorokat illető híres helyéről. Elöttem fekszik ezen a XII. század elején virágzott írónak Schlözerféle kiadása. Összehasonlítás végett elővevém Bélának (ki alatt én I. Bélát értem) úgynevezett névtelen jegyzőjét, Endlicher kiadása szerint, és Constantinus Porphyrogenitust, ki legrészletesebben írt a t u r c o k ősi székeikről, — a X. század közepe körül. Ama hely, Schlözernek, minden nyelvtudós által helyesnek ismert, fordításában így hangzik: „Ím J. 6406. (d. W.=898. n. Ch.)

zogen die Ungarn vor Kiev vorbei, über einen Berg der nun der Ugrische heisst. Sie kamen an den Dneper und standen liier in Weschen, denn sie marschirten wie die Polovzen. Sie waren vom Orient hergekommen, und stürzten durch hohe Berge die die Ugrischen genannt werden, und fingen an die dort wohnenden Wlachen und Slaven zu bekriegen. Denn da sassen vorhin Slaven und Wlachen nahmen ihr Land ein. Nachher aber verjagten Ugern die Wlachen und erbten dieses Land, und sassen mit den Slaven zusammen, die sie unterjocht hatten. Von der Zeit an ward das Land Ungern genannt.“ Híven magyarra fordítva: „6406. évben (a világ ter. fogva=898-ban Kr. után) a magyarok Kiev mellett elköltözének, egy hegyen át melly most Ugornak neveztetik. A Dneperhez érkezének, s itt sátorokban állának, mert úgy költöztenek vala mint a polovcok. Keletről jövének ide, s magas hegyeken rohanának által, mellyek Ugor hegyeknek neveztetnek, s haddal kezdék megtámadni az ott lakó vlachokat és szlávokat. Mert azelőtt szlávok laktak ott, és vlaehok foglalák el tőlük az országot. Azután pedig ugorok üzék el a vlachokat s öröklötték az országot, és együtt lakának a szlávokkal, kiket meghódítottak. Azon időtől fogva az ország Ungariának neveztetett.“

Honnan tudja ezt Nestor barát kétszáz évvel utóbb, ő, a legrégebbs orosz krónikáiról, ki olly országban lakott, melly polgárisodással is alig, még kevesbbé míveltséggel bírt? Tán népe

mondáiból? vagy a kolostori iskolából? Meglehet. De valószínűebben a byzantiaktól. Azonban e népjáratról egy byzanti író sem teszen említést. Lássuk. A szomszéd nemzetek történeteire vetett egy-két oldalpillantás által sikerül tán a valót felfedezhetni.

Az idézett hely lehetetlen hogy Nestor fejéből került volna, bár tollából folyt legyen is, ha, mikép azt született szlávok s jeles tudósok értik, a szöveg szavai helyesek. Schlözernek igaza van, több ízben állítván, hogy e helynek semmi értelme nincs (V. T. c. 9. p. 111.) noha e helyet magok a szlávok, elégsodásmódon ugyan, támogaták; mert Kievtől kelet felé, a Dneper és Volga közt, semmiféle magas hegyek nem találhatók. Béla névtelen jegyzője sem tesz említést Susdal és Kiev között fekvő hegyekről, s ép olly kevésbé a tudós császár.

Tegyük fel azonban, hogy volnának hegyek, e hegyek még sem lennének azok, melyeket Nestor gondol, s azért kétszeresen téved Schlözer, ha „ugrisch“ alatt „ungrisch-nál“ egyebet ért; s ugorskija gory-t nem „ungrisch“ hanem „hegyes“ által kívánja magyarázni; mert hiszen mi értelem van a hegyes hegyekben? Mire való az „Ungern“ és „ugrisch“ kifejezések váltogatása, mellyeket az orosz szöveg nem ismer, hol az ugorskoï melléknév kétértelműség nélkül ugor (többszben ugrý) főnévből van képezve.

Vagy e hely — ha nem Constantinus Porphyrogenitus valamelly elveszett fejezetéből

vétetett is, ki a 9. fej. De Adni. Imp. megnevezi ugyan Kiev városét, a nélkül azonban hogy itt vagy máshol említést tenne a magyarok költözéséről, megelégedvén őket Lebediashól egyenesen Atelkuzuba vinni — mégis tán egy előtünk ismeretlen egykorú görög író töredékének tekintendő, mellyből Béla jegyzője, úgy mint a kievi barát, vagy másolója kölcsönözte azt? Semmi sincs e gyanításnál természetesebb, mi ugyan Schlözernek, a szegény Névtelennek szerencséjére, eszébe nem jutott. Mint járta volna meg, ha a tisztos Nestor bizonyoságot nem tesz arról, hogy ugerek Kiev mellett vonultak el. E gyanítással megszűnik az értelem nehézsége, s elenyészik a keleten fekvő hegy is, mert ha az említett helyet Kárpáton inneni író tollából folytatnak leszszük fel, az rögtön teljesen világossá lesz: t. i. az író és Kiev közötti hegyek nem egyebek mint a Kárpátok, mellyeket Nestor más helyt caucasi hegyeknek is nevez, Caucas alatt azt értvén, mit mi Alpok alatt, t. i. magas hegyeket.

Kérdés azonban, vájjon ama hely máskép valóban nem fordítható-e? skell-e, hogy azt megmentsük, azon véleményhez folyamodnunk, miszerint az Kárpáton inneni íróból kölcsönözött? Én részemről sem értelmetlennek, sem valamelly tudákos másoló becsúztatásának, sem Nestor valamelly idétlen tudósításának, hanem jól megfontoltan alkalmazott tanúságnak tartom, mellyel a kievi barát úgy, mint Béla király névtelen jegyzője, egy elveszett görög íróból,

nem különben szóhagyományokból, írt le. Nestor kétségkívül jobban ismerte nálunknál a byzantiakat, kik a névtelen jegyző elült sem lehettek ismeretlenek, minthogy a görög nyelv ismerete egész a XIII. századig annyira el volt nyugati Dáciában terjedve, mint a milly ismeretes még a XIX. század közepe körül keleti Dáciában. Maga a névtelen jegyző is tanúságot lát-szik tenni a görög nyelv ismeretéről N. barátjához szóló bevezető levelében. Tán fel fog még egyszer találatni azon Dares Phrygius is, kit ő használt. (Ki volt egyébiránt ezen N., kit levelében ekkép üdvözöl: „Viro Venerabili salutem!?” — hol úzék tanulmányaikat? még eddig nem tudjuk.) Én e helyet csupán egy comma becsusz-tatásával „Uger“ mellé következőleg fordítom: „Imj. 6406 zogen die Ugerf,) bei Kiev vorbei (,) über ein Gebirge, das nun das Ugrische heisst. Angelangt am Dneper, standen sie hier in Zelten, denn sie zogen einher wie die Polovzen“ stb. Azaz magyarul: „6406 évben az ugerék, Kiev mellett elhaladván, egy hegységen költözének által, melly most ugor hegyeknek neveztetik. A Dncperhez érvén, itt sátorokban tanyáztak, mert úgy költözének mint a polovcok. Ők keletről költözének (azaz túl a Volgáról, mellyen való-színűleg Niznei Nowgorodon felül jöttek át) és (miután Susdálról délfelé fordulva Kiev mel-lett elköltözködtek) magas hegyeken nyomultak át, mellyek ugor hegyeknek neveztetnek (azaz: a Kárpátokon, mellyeket előbb Caucasi hegyek-nek nevezett), és az olt (t. i. nyugoti Dáciában)

lakó volochokat és szlovénokat haddal kezdék megtámadni; mert ott azelőtt szlovénok laktak s volochok foglalók el tőlök az országot. Ezután azonban az uger-ek előzik a volochokat s elöröklék (meghódíták) az országot, s együtt lakának a meghódított szlovénokkal. Azon időtől fogva az ország Ugorországnak neveztetett.“ így fogván fel e helyet, senki sem fogja azon hegyeket, mellyek ugor hegyeknek neveztetnek, Kievtől kelet felé keresni, sem azokat, mellyek Nestornál I. 27. Caucasoknak is neveztetnek, azokkal felcserélni, mellyek a Pontos és Caspi-tenger közt fekszenek; e szerint senki sem fogja már az ott lakó volocliokat és szlovénokat, a Dneper lakosinak tartani, senki sem hiendi többé, hogy a Dneper mellett szlovénok volochok által elűzettek, de a névtelen jegyzőt sem fogja vádolni senki, miszerint a Hungarosoknak a karpatokoni átmenetéről szóló tudósításait költötte volna, mellyeket ő mint a későbbi Nestor is, inkább a byzantinusokból meríthetett.

Ezekhez, mielőtt befejezném e tárgyat, még néhány észrevételt. A világ teremtése vagy inkább) a bibliai, azaz: Ádám paradicsombóli kiűzetése aeráját a keresztény időszámlálásra reducálván a görög egyház, rendszerint az 5508-dik évet veszi Krisztus születése esztendejéül, mit ugyan némelylek többre, mások kevesebbre tesznek. Krisztus születésének esztendeje tehát ingadozó, habár Ádámé erősen áll, s innen Nestornál az eltérő évszám, melly hamis, ha 5508-at veszünk (azaz: 808-at), és Anonymusé, melly

helyesb (t. i. 884) mert tíz év különbségre meg-
egyezik Constantin tudósításával: sőt e külön-
séget is el lehet oszlatni.

Ugorok-nak nevez az orosz, hol a spe-
cialis nevet nem tudja, vagy nem akarja meg-
nevezni, minden népeket, mellyek a verchotúri
(és caucasi?) hegyekből jövének Európába, s melly
népeket a hellenek és romaiak scythák és sar-
matáknak neveztek, a byzantinusok pedig törö-
köknek. S e melléknév: „fehér“ véleményem
szerint korábban kivándoroltat, „fekete“ pedig
későbbben kivándoroltat jelent.

A polovcok a görögöknél chazaroknak
neveztetnek, Zonaras azonban, Anonymus és
Nestor kortársa, Cumanusoknak nevezi őket; a
magyaroknál pedig egyáltalában kunok, azaz:
liánoknak neveztetnek. A volochok nem romá-
nok, hanem bolgárok, kik 407 után vándoroltak
be Dáciába, s akkor szövetséges társaik voltak
a hunoknak. Résztint már keresztyének lévén,
jobban szítottak a romanisált dákokhoz, kik egy
vallásuak voltak velük, mint az árián gothokhoz
és pogány szövetséges társaikhoz; elfogadák a
latin nyelvet, a hunok és gothok elköltözése
után magokat az ország urainak, a dákot ellen-
ben, kivel ugyanegy, t. i. román nyelvet beszé-
lőnek, szolgájuknak tekinték. Épen így cselek-
vőnek a Constantinus Pogonatas alatt később be-
vándorlóit bolgárok is azon különbséggel, hogy
ezek elfogadák a szláv nyelvet, és nevüket,
mint minden büszke, erős nép, meg tudák tar-

tani, mint a romanisált frankok és szlavizált oroszok.

Ezzel elmondtam volna nézetemet ama híres helyről. Evvel azonban még he nem érem; sőt legyen szabad Kegyed engedőimével Anonymus és Constantinus Porphyrogenitus ide célzó helyeiket is felidézmem. Béla kir. jegyzője röviden ezt mondja: „884-ben Kr. u. (azaz: ha 5552-t hozzá számítunk, mint Kr. születése évét, Xestornál 6406) költözőnek a hungarusok hétfejei, a hetumogerek (azaz: a kunok, szlávok s több más népek heptarchái) Mogriából (Dentumogeriához), melly Scythiában van (e szó: „magyar“ sehol sem jő elő a dedication kívül, s ott is „Mogerii“ formában), az Etyl vizén át (a Volgán—noha Thuróczy, kinél Etyl Togathának is mondatik, ezalatt a Dont érti, minthogy általában valamennyi nagy folyó egész a Dneszterig Atelnek nevezteték. Ha Thuróczy az Ufát tartá a Volga forrásának, félreértésből azon hegy, hol e folyó ered, könnyen adhatott nevet a folyónak; e hegy neve: Taganta) nyugat felé. Közöttük a főnökök Aim (Ugek fia) Árpád fiával és (onokáival és) mindkét véreivel Zuárd és Kadusával (Hulek fiaival) továbbá Eleuddelstb. (Megjegyzem, mikép Alin és Hulek s több más nevek találtnak a warági oroszoknál is illy alakban: Alom, Oleg sth. Zuárddal hasonlítsd Zavart, Kadusával a média-i vitéz népet, Attilát pedig hűn, goth névvel sth). Sok napok után Etylhez érkezének, s végül Rusciába, melly Susudal-nak neveztetik. Miután pedig (Susdal mellett, honnan, tán két

osztályban, egyik Lebedias, másik Almus alatt, dél felé fordulának) a ruthének vidékére érkeztek volna, akadály nélkül költözének ugyanezen vidéken át Kioviába, s midőn a Danap folyón áthajókázva, Kiovia tartományon átköltözének, a rutlienek státusát szándékoznak meghódítani. A ruthének a kunok hét főnökeivel szövetkeztek, (Nestor szerint a polovcokkal, Constantinus szerint a chazarokkal), vitézül harcolának; de megverettek, s a megerősített Kiev városába menekültek. Alin üldözőbe veszi őket (Lebed a Don vizén költözött által, hol még most isfenáll egy Lebedian nevű város, s a Chorolon át, hol Obedjan=Lebedin város van, Atelkuzuba) és készüléketteszena város ostromlására. Erre a ruthének adót ajánlanak s Alin vezér, evvel megelégedve, elköltözik, hadi erejét a kánokkal nevelve, s a Hovos nevű erdős hegységen át, a szlávok, blakok, s bolgárok országába érkezik, s ezután nemsokára Árpád fia követi őt a fővezérségben, 908-ban.“

Honnan tudja ezt Anonymus? Tán ugyanazon forrásból, mellyből Nestor, ifjabb kortársa, meríte: byzanti, (frank?), írókból (secundum traditiones diversorum historiographorum), s földiéi szó hagyományyaiból, kiket Schlözer egy helyt a kamcsadálokkal hasonlított össze (T. ill. I. 182.), igen helytelenül, egyfelül Lebediasnak Constantinus Porphyrogenilus általi kedvező említésénél, másfelül azon csakhamari polgárosító közlekedésnél fogva a görögökkel és teutonokkal, kik által a keresztyén vallásba is be lönek avatva;

nem említvén a büszke bolgárokat, kiknél, a volochok közjük tudásával, az evangeliom már a IV. századtól fogva hirdelletelt, midőn még Nagy-Bolgárországban lakának; nem tekintve a szlávokat is, kik több szomszédságokban hatalmas statusokat alapítottak, t. i. Germaniában és Moesiában, s nyelvüket a bolgárokra egészen, az oláhokra félig s a magyarokra némi részben átengedők, kik tehát Dáciában is, hol még knézek alatt állának, nein lehettek egészen nevetlenek. Távol legyen, hogy a történeti critica Kantját gonosz indulattal vádoljam a magyarok iránt, meg kell mégis vallanom, hogy részemről igen is nagyon elfogultnak látom őt a magyarok irányában. Fő célom e sorok írásánál, valamint általában minden tanulmányúdban, az igazság kikutatása, s korántsem törekszem azon, hogy bal vagy hamis magyarázgatással eme vagy ama nemzetnek-kedvezőleg kezeljem a történet mérő serpenyőjét. Sine ira et studio! Mellékcélom mindazáltal a magyarok és oroszok régi becsületes krónikáiróit egyfelől durvaság, másfelül túlbecslés ellen védeni. Anonymus szint olly becses Dáciára, mint Nestor Oroszországra nézve. Mindkettő kortárs volt, csak hogy amaz férfi már, midőn ez még gyermek. Endlicher fő védoka (41. I. „Vei hoc unum commemorasse sufficiat, ulti sylvae, quae dicitur Peturgoz, meipinit stb) Keresztúri ellenében nagyon gyöngé. 1) mert semmi sem kényszerít bennünket annak elfogadására, hogy Béla halála után az Anonymus (helyesen Paulus) maga is nemsokára meghalálo-

zott; 2) mert az erdő megnevezésének más lehet oka, mint a melly felhozetik; 3) mert Paulus könnyen élhetett Kálmán koráig (1095—1114), a nélkül hogy 80 éves aggkorban kellett volna könyvét megírnia. Ha Paulus I. Béla halálakor 30 éves vala, 1096-ban, midőn, mint hírlík, Péter dalinál király Gozd erdejében megöletett, 63 éves volt, s e kifejezés: „quondam Nótárius“ arra látszik mutatni, hogy ez már rég azelőtt volt. Ha Schlozer, ki mindent, mit rögtön nem érte, az utóbbi korokra nézve is érthetlennék tartott, noha egy helyt maga is igen szerényen szólal felmondván: „Haec aliis post me memoranda relinquo;“ ha továbbá oíly helyet, melly érthetlenn volt előtte, legott képtelennék nem tartván, inkább szorosban megvizsgált volna: akkor, a helyett hogy maga magával ellenkeznék, maga magát gyakrabban igazítaná, s az utóvilág előtt hibáival cégéreskednék, végül mindent lelkesben felfogott, ítelt, s fordított volna; nem üzött volna tréfát Anonymusnak consensusából cum Constantino et Nestore, s annál inkább nem írta volna Nestor, III. 137: „Ki gyanúba vesz, mintha travestálnáin a szöveget, az olvassa meg, ha érti a barbar latinságot, olvassa meg Anonymus eredeti szövegét, mellyet sokkal nevetéségesbnek találánd, mint a milyen az én rövidre vont fordításom.“ Én erre csak azt felelem: ki mit nem tud, tanulja. Ha Schlözer nem érti Anonymus latinságát, akkor ne fordítsa; azon képtelenség vádjá, mellyet Nestorra és Paulusra ken, ől magát kétszeresen nyomja. Hol mondja

azt a jegyző: Kiev városán átmennek, s csak azután nyomulnak át a Dneperen? (Nestor III. 111.) Én azonban megelégedve gyarlósága érintését, a legrégebb forrásokból sietek meríteni.

Vegyük figyelembe, mit Constantinus császár, vagy egy ifjabb kortárs, kinek a Nestor- és Paulusnál feljegyzett helyet köszönhetjük (Constantint egyikük sem olvasta, minthogy náluk semmi Sabartoasphal, semmi Atelkuzu, semmi féle Lebedias nem jö elő), az utóvilágnak átada, s úgy találandjuk, hogy a jegyző csak a Kiev melletti háborús történetek dolgában tud többet a császárnál, s a barátnál, mintegy kárpótlásáéi annak, miről neki kevesebb tudomása van; mi annál inkább megerősít vélekedésemben, hogy a magyarok két osztályban, vagyis két hadseregbe osztva, költözének be: Lebed, az idősbik, előre délfelé, Alin mögötte, inkább oldalt, aztán nyugót felé. A tudós császár De Adm. Imp. 38. fejj. következőleg ír:

„A törökök hajdan (t. i. 884 előtt) a charozok szomszédjában lakának (kik Ejszak-Sarmatiában laktak a Fel-Don és Volga közt) Lebediában (=Dentumogria, Samara éjszaki részében, hol a Chidma vagy Káma foly, mellyet Constantin Chingylus v. Ingullal látszik felcserélni, hol később Lebedias magyarai lakának; liasonl. Chidmával a Kiizma vizét is, mellyellett Susdal fekszik). Ok akkor bizonyos okból saharoasphaloknak neveztettek, s hét nemzetiségből állának. De ők a kankarok (a pacinákok legvitézbeji, kik kik és Alel között legeltettek)

által országukból (az Ufa és Viätka közt) kiszorítottak, s egyik sereg kelet felé költözék (de azután délnek, s így — az líraion és Enibáu át? — folytatva útját) Perzsia felé fordúla, hol még most is Sabartoasphalnak neveztetik (tán csak avar? v. ö. Justin. 1.41. Zassaortenon); egy másik csoport pedig Lebedias s más főnökök alatt nyugót felé költözék, és (részint) Atelkuzuban telepedének le, azon országban, melyet a Borucli, Kubu (=Kuzu? Bugu helyett?), Trullus, Prutus és Szeret-folyók mosnak, s melly ország most nyugati Pacinaciának neveztetik (c. 37.). Itt laktok közben Árpád, Almutz fia, a chazar főnökök sürgetésére, kiket chagánjok bízóit volt meg erre, örökös fejedelmévé neveztetett valamennyi török hercegnek (szláv szóval vojvodáknak). Néhány év múlva ezután a pacinokok Atelkuzuba ütönek be, s előzék a törököket, kik most már (Sereten átmenve, rablások közt) Morvaországba rohanának be és — ezután — elfoglalák mostani országukat.“ Pótlólag 39. fejj. még ezeket beszéli a császár: „Míg a törökök Atelkuzuban lakának, hozzájok jövének a kabarok, a chazarok legvitézebbjei, s a nyolcadik nemzetséget képzők.“ (Ezek alkalmasint a jegyző kunjai.) És a 40. fejj. „Leo császár (888.) a törököket Atelkuzuból segítségül hívá a bolgárok ellen. Liuntica (vagy Lepntin, valószínűleg fordítása az Oroszlánnak) Árpád fia, ezután a Dunán átkelve az országba beüte s megveré Simon bolgár királyt, mire ismét visszatérő. A bolgárok, boszút állandók, szövetséget kötönek a pa-

cinukokkal, s míg Árpád távol volt (Arnulf által Szvatopluk ellen segítségül hívatva, 892.) nagy rohammal ráütének a magyarokra (kik már egy időtől fogva a hegyes Moldvába húzódnak vissza) és csaknem kiirták őket. Árpád, midőn visszatértével elpusztítva lalálá az országot, bejőve (valószínűleg Galiczia felől, hol az öreg Almus tartózkodék) azon országba, melly még most is a törökök birtokában van, melly ország nevét azon folyóktól vévé, mellyek keresztül folyják, először a Temestül (mivel ez legközelebb esett a császárhoz), azután Tutestől (azaz: Teutius tluvius, tán hajdan határfolyama a Teutonország alá vetett szlávoknak, mellyel a magyarok Tótpataknak nevezhetek, mert a magyarok csak a dáciai szlávokkal nevezik tótoknak; moste folyó Bogának azaz: Bach-nak (patak) neveztetik), a harmadik folyó Mores, negyedik Krisos, ötödik Tiszá-nak neveztetik (melly utolsót Árpád legközelebb érte).

Tekintsük most át egy pillantással három coriphaeusaink idézett helyeit, azt találjuk, hogy mindenik helynek megvan a inasra sajátsága, egyik sem hasonlít a másikhöz, egyik sem ellenkezik a másikkal, mindenik igazat s valót foglal magában. De mikép találjuk fel ez igazságok összefüggését? Constantinus a törököket Lebediásból a pacinákok által állítja kiüzetni, Paulus a hetumogereket Dentumogriából kiköltözni, és Nestor az ugorokat keletről mondja költözni. Constantin Lebediast Alelkuzuban hozza fel hercegül, Anonymus Almust Kiev mel-

lett, s Árpád (iát valamennyi herceg (beglerbégjének v.) örökös hercegének nevezik. Constantin szerint a törökök Lebediasban 300 (nem 3) esztendeig szomszédai valának a czaroknak, azután újólag Atelkuzuban, Paulus szerint a kunok, s Nestor szerint a polovcok valának szomszédai Atelkuzunak stb. slb. Efféle egybevetésekből könnyű volna kisodrani a történet fonalát, de ez annyi volna, mint történetet költeni. Ez pedig tilos, mert a történetírónak kötelessége, minden állítás bizonyítására, ha lehetséges, szemmel látott tanukat állítani elő. Minthogy pedig ez nem áll tehetségemben, inkább hallgatok, bár, meg kell vallanom, nekem a hajszálnyira megegyező hypothesisek nemkevesebbé kedvesek a praxeológiában, mint a physiológiában.

Ezek után hátra van még szólnom a magyarok eredetéről. A magyarok Lebediasból származnak (mellynek fő folyója Chidma vagy Ráma), rendszerint Nagy-Magyarországnak nevezve, sajátkép Nagy-Ugoriának, melynek őslakosai az ugorok, vagy csúdok, v. finnek. „Van filmvilág is, mond Schlözer, a magyarok a finnvilághoz tartoznak.“ Mindkettőt megengedem, csupán azon csekély kikötéssel, hogy filmvilágban élni még nem teszen finnek lenni. Én jelenleg magyarvilágban lakom, s fájdalom! nem ismertetem s nem tekintetem magyarnak, noha a magyarok iránti előszeretetemet már régóta bizonyítgatom. A Constantin által Lebediasnak s Rubruquis által Nagy-Magyarországnak vagy

l'ascatirnak nevezett országban finnek laktak, és legkevesbbé sem ellenzettek, hogy a mogerok közöttök s mellettük meglepedőnek. Kik ezen moherek? Cedren ezt beszéli: „I. Justinian kormánylata első évében (528.) Górd, az uturgurok chánja (kik a Meotisen túl Déli-Sarmatiában legelteték nyájaikat) Konstantinápolyban megkeresztelteték, s visszatértében, vallása miatt, Muager fítestvére által megöletett, ki most chánná emeltetett s a görögöknek Bosporus városában sok veszedelmet okozott. Midőn tudtára esék, hogy a császár iszonyú sereget küldene ellene, elillant övéivel s eltűnt.“ Negyedfélszáz esztendő múlva Lebediában ismét megtalálom őket mint moger-eket, hol háromszáz esztendeig éltek mint jó szomszédai a chazaroknak, Constantin tudósítása szerint, részt véve minden harcaikban, s nyelvüket kölcsönösen megtanulva. A Kubán torkolatától a Káma folyóhoz való érkezőkig, úgy látszik, 50 esztendőt töltének el viszontagságokkal teljes kalandozásban. A görög törököknek nevezi őket, mert e szó a VI. századtól fogva a hunok, sarmaták, scythák neve helyébe lépett. Az orosz, uger (ungar, hongre. wenger) néven nevezi, mert Ugóriából jövőnek az ő országába. Madjarnak az arab, mert a IX. század óta e név alatt lettek ismeretesek előtte; Constantin is egyik sergöket M ege re néven nevezi.

Úgy látszik, a mogerek tetemesen megszorodtak Ugóriában, midőn 734-ben a hátramaradt uturgurok a Kuman vizénél a Caucason át betörő arabok által elszélesztettek, szinte a val-

lás miatt. Az egyik felekezet nyugat felé fut, s ezek a törökök (uturgurok ugyan, de nem megérek), kik 842-ben segítséget adtak a bolgároknak, s 862-ben a morváknak; a másik felekezet éjszak felé fordult, kik aztán rokonaikkal, a mogerekkel, egyesültek. Procopiusból tudjuk, hogy Uturgur és Cuturgur testvérek s fiai voltak egy hűn chánnak, kik atyjok halála után (490 körül?) örökségül annak népeiben osztoztak. A magyarok tehát húnok. Q. e. d.

Ki a törökök történetét akarja elbeszélni, ki nem hagyhatja a magyarokat, minthogy a név magába foglalja őket. Ki a magyarok történetét akarja leírni, annak semmi dolga a törökökkel, kik csak későbbben, mint ozmánok, állottak ellenséges indulattal ellenükbe; ki a hungarusokról akar szólni, Paulus téves nézete szerint csak Daciába jövetelükkel kezdhetné el történetét; de a „Hungarus“ szó származtatása mint azt óadja, hamis; mert a magyarok bebizonyíthatólag csak az oroszoknál jövének az uger finn nevezet birtokába, melly nép közt ők 300 éven át békésen éltek, mígnem őket 55 évvel Constantin tudósítása előtt, azaz: 884-ben a pacinákok ama tájokról elűzék.

Ezzel azonban a Kegyed türelmét kímélendő, berekesztein soraimat, a hiányzót vagy bővebb fölvilágításokat Kegyeddal való személyes összejövelelemre tartva fel magamnak, örömmel élek ez alkalommal írásban is bizonyossá lenni Kegyedet a felől, mit szóval is (»Ily gyak-

ran tevék, hogy hódolatom Kegyed iránt ép olly nagy mint tiszteletem mély a magyar irodalom körül szerzett érdemei, könyvtárnoki munkássága, és hazafiul törekvéseiért.

Pest, máj. 21. 1845.